

עלון זגלמביה זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 33 תשרי תשע"ד – ספטמבר 2013
Zagłębie (Zaglembie) Newsletter, September 2013

ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה
Zagłębie World Organization

שנה טובה ומבורכת לכל בית ישראל
Shanna Tova ! Happy New Year !

Będzin
Sosnowiec
Dąbrowa Gornica
Zawiercie
Czeladź
Slawków
Wolbrom
Chrzanów
Dańdówka
Golonóg
Grodziec
Kazimierz
Klimontów
Ksawera
Kromolów
Łagisza
Maczki
Milowice
Modrzejów
Niemce
Niwka
Olkusz
Oświęcim
Piaski
Proąbka
Siewierz
Strzemieszyce
Trzebinia
Wojkowice
Zagórze
Ząbkowice

יום השואה תשע"ג, יד הזכרון לקדושי זגלמביה, מודיעין, (מימין) יו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל - קולט אביטל ושגריר בריטניה בישראל – מתיו גולד
Yom Hashoa, 2013, Memorial to Zaglebie Martyrs, Modiin, (L) Matthew Gould - British Ambassador to Israel, Collete Avital – chairperson of the main umbrella group for Holocaust survivors in Israel

בעמ' 12 – עליה בחסות המכביה
מאת: יוסף ולנר

בעמ' 10 – חיסול גטו בנדן
מאת: דוד קליימן

בעמ' 4-6 – מדליקי המשואות
בעצרת לקדושי זגלמביה

בעמ' האחרון - עיריית בנדן
מציינת 70 שנה לחיסול
הקהילה היהודית בבנדן

חברי וידידי יוצאי זגלמביה,

שנה מלאת פעילות מאחורינו.

באוגוסט 2013 ימלאו שבעים שנה לחיסול שני הגטאות הגדולים בזגלמביה – "שרודולה" בסוסנוביץ' ו"קמיונקה" בבנדין, חודש בו שולחו אחרוני היהודים מגטאות אלו לאושוויץ.

ביום השואה האחרון מלאו עשרים וחמש שנה לפתיחת יד הזכרון ליהודי זגלמביה במודיעין.

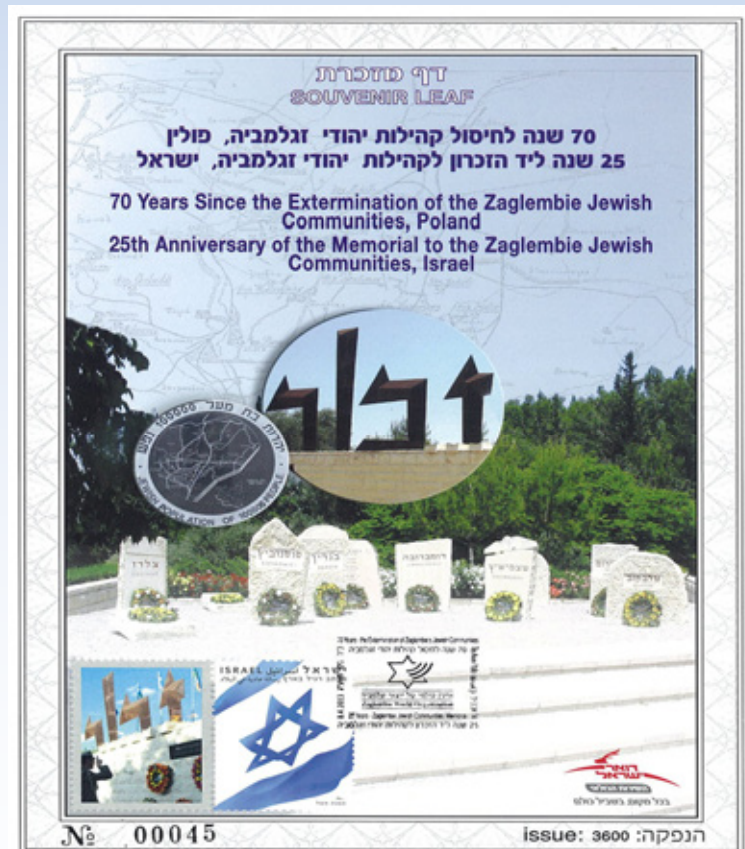
החלטנו לציין שני ארועים אלה בהנפקת פריט ייחודי - דף מזכרת בולאי. את הגרפיקה עיצבה ליאורה קולטון קנטור ואת הדף עצמו הנפיק עבורנו דואר ישראל והוא יצורף לעלון זגלמביה הקרוב.

בדף הביול מוזכרים ארועים מכוננים מתולדות הארגון ובכללם המשלחת הראשונה לפולין, 1988, בה השתתפו מאה וארבעים מיוצאי זגלמביה. במהלך אותו ביקור סיירו באזור בו היה הגטו בוורשה, ברובע היהודי בקרקוב ובאשוויץ-בירקנאו. בזגלמביה סיירו בערים ובעיירות בהן התקיימו קהילות יהודיות וערכנו טקס מרגש בבית העלמין בצ'לדז' לאחר שיפוצו על ידי מונייק סטבסקי יליד העיר. מאז, כל קבוצה שלנו המגיעה לזגלמביה מתחילה את ביקורה בטקס בבית קברות זה המתחזק בצורה טובה מאוד.

במלאת שבעים שנה לחיסול הגטאות, הזמין אותנו ראש עיריית בנדין לטקס זכרון לציין אחריתה של הקהילה היהודית במקום. הטקס יתקיים בבנדין ב-25 באוגוסט וכמה מחברי הארגון יטלו בו חלק.

חברי וידידי, עם פרוס השנה החדשה, אני מברך את יהודי זגלמביה בני כל הדורות, בישראל ובתפוצות, בשנה טובה. מי ייתן ותכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

אפרתם זרין, יו"ר הארגון

דף הביול בהנפקת דואר ישראל - Commemorative sheet issued by Israel Post (Doar Israel)

הנצחה ביד הזיכרון

כל המעוניין להנציח את שמות יקיריו ביד הזיכרון לקדושי זגלמביה במודיעין, אנא העבירו השמות אל שמשון ישיביץ טל 5469888 - 052

נא לציין הנצחה דוא"ל: com.jshimshon@gmail.com

ערב מלחמת העולם השנייה, חיו בערים ובעיירות באזור זגלמביה שבדרום-מערב פולין כ-100,000 יהודים. באוגוסט 1943, עם חיסול הגטאות הגדולים בבנדזין ובסוסנוביץ וגירוש היהודים האחרונים שנתרו לאושוויץ, בא הקץ על קהילות יהודי זגלמביה.

הארגון העולמי של יוצאי זגלמביה - נקודות ציון

קיץ 1952 - גילוי "מצבת האפר" של יהודי זגלמביה בבית העלמין "נחלת יצחק".

מאי 1979 - איחוד כל הארגונים וייסוד "ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה".

קיץ 1985 - נטיעת "יער קדושי זגלמביה" בן 10,000 עצים באזור מודיעין.

יום השואה 1988 - טקס פתיחת "יד הזיכרון לקהילות יהודי זגלמביה",

בנוכחות כ-2,000 ניצולי שואה מישראל ומהתפוצות, ביער קדושי זגלמביה.

אוגוסט 1988 - משלחת ראשונה בת 140 ניצולי שואה לזגלמביה.

טקס פתיחת בית הקברות היהודי המשוקם בצללדז.

אוקטובר 1997 - הוצאת "עלון זגלמביה" הראשון.

אוקטובר 2002 - קריאת רחוב בתל-אביב על שם "קהילות זגלמביה".

At the beginning of the Second World War, approximately 100,000 Jews lived in the townships of the Zaglembe Region in south-west Poland. The large ghettos in Bendzin and Sosnowiec were eliminated on August 1943, and the remaining Jews were transported to Auschwitz. Thus, the Jewish communities of Zaglembe ceased to exist.

The Zaglembe World Organization - Milestones

Summer 1952 - The Ashes Memorial to the Zaglembe Jewish Communities is established in Nachlat Yitzhak Cemetery.

May 1979 - Unification of all organizations and establishment of the Zaglembe World Organization.

Summer 1985 - 10,000 trees are planted in the Zaglembe Martyrs Forest in Modiin area.

Yom Hashoah 1988 - Inauguration of the Zaglembe Memorial Site - Yad Hazikaron, in the Zaglembe Martyrs Forest, in the presence of 2,000 Holocaust survivors from all over the world.

August 1988 - First delegation of 140 Holocaust survivors to Zaglembe. Opening ceremony of the renovated Jewish cemetery in Czeladz.

October 1997 - The first Zaglembe Newsletter is published.

October 2002 - A street in Tel-Aviv is named after the Zaglembe Communities.

עצרת זכרון - יום השואה והגבורה תשע"ג וטקס התייחדות עם קדושי זגלמביה יד הזכרון במודיעין - יום שני כ"ח בניסן תשע"ג - 8 באפריל 2013

את הטקס הנחו שלמה קריב וגל גרינברג .

בנות הדור השני, און שקד וחנית רייטר השתתפו בקטעי קריאה .

הונחו זרים מטעם שגרירות בריטניה בישראל, מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל, שגרירות פולין בישראל, עיריית מודיעין, משטרת ישראל וצה"ל.

בתכנית האמנותית הופיעו: הרכב חלילי צד של מרכז המוסיקה של מתנ"ס מודיעין-מכבים-רעות, בהנהלת רונית כהן ובהדרכת המורה אינה טרגובוב ובליויי המורה לפסנתר מאשה פורמן .

תודה לקק"ל על הסיוע בארגון הטקס.

תודה למר יולזרי על הסיוע בהסעת החברים לעצרת.

עצרת הזכרון לשואה ולגבורה וטקס התייחדות עם קדושי זגלמביה נערכו בסימן 70 שנה לחיסול גטאות זגלמביה. בכלל שנה, נכחו רבים בעצרת: ארבעה דורות ליוצאי זגלמביה, אישי ציבור, מפקדי משטרה וצבא בכירים, יחידת חיילים על מפקדיהם ואורחים רבים, ביניהם, יוצאי זגלמביה שהגיעו מחו"ל.

"אל מלא רחמים" הושמע מפי החזן חיים אדלר. יצחק גרינגרס, סגן יו"ר הארגון, אמר "יזכור", ובאמירת קדיש התכבד צבי איכנולד. הרב חנוך צבי רובינשטיין, דור חמישי לרב לוי מבינדזין, קרא פרק תהילים.

נשאו דברים: מתיו גולד - שגריר בריטניה בישראל; קולט אביטל - יו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל; חיים ביבס - ראש עיריית מודיעין; אברהם גרין - יו"ר הארגון; רן שרמן - בשם הדור השלישי.

מדליקי המשואות - במלאת 25 שנה להקמת יד הזכרון

משואה ראשונה – קולט אביטל ופרופ' אהוד פראוור

(מימין) אהוד פראוור וקולט אביטל

קולט אביטל, יו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל, שירתה במשך שלושים ושמונה שנים במשרד החוץ, כשגרירה בפורטוגל, כקונסול כללי בניו יורק ועוד; חברת כנסת בין השנים 1999 – 2009; סגנית יו"ר הכנסת ה-16 וה-17; עמדה בראש ועדת החקירה לאיתור והשבת נכסי הנספים בשואה.

פרופ' אהוד פראוור העלה משואה לזכרו של אביו פרופ' יהושע פראוור ז"ל שכיחן כיו"ר הוועדה הציבורית הבינלאומית להקמת אתר ההנצחה. יליד בנדון, היסטוריון, גדול חוקרי תקופת הצלבנים בארץ ישראל וראשון לשלושת חתני פרס ישראל, יוצאי זגלמביה. אהוד פראוור, בנו, הוא ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה, אלוף משנה במילואים; ניהל במשך שמונה שנים את הגימנסיה העברית "רחביה" בירושלים.

משואה שנייה - אביבה בן טוב ומרילה פדר

(מימין) מרילה פדר ואביבה בן-טוב

אביבה בן טוב העלתה משואה לזכרו של בעלה ד"ר אריה בן טוב ז"ל, עורך דין, סגן יו"ר הוועדה הציבורית להקמת האתר. בצד עבודתו כמשפטן נעשה היסטוריון של תקופת השואה. ספריו "הצלב האדום איחר להגיע", "ובחלומי אני שומע את קולה של אימי" ובמיוחד מסע ההצלה של 4,714 תצלומי פספורט, מתקופת השואה, של יהודי בנדון, עיר הולדתו, תרמו משמעותית למשימה החשובה של חשיפת הפנים והשמות של קורבנות השואה בבחינת "לכל איש יש שם". אביבה בן טוב, ילידת ביאלסטוק, תרמה, כמורה לאמנות וכציירת להקמת האתר.

מרילה פדר, פסלת, ילידת ורשה. ממעצבות יד הזכרון. מעבודותיה: שותפה לאנדרטה לזכר השואה בהילקורסט, ניו יורק (1982), תבליט קיר, מרכז קהילתי, פלשינג, ניו יורק (1984). בעלה נפתלי פדר ז"ל, יליד אולקוש היה חבר הוועדה המארגנת להקמת האתר. כיהן כמזכיר המדיני של מפ"ם, חבר כנסת בין השנים 1977 – 1984 וסגן יו"ר הכנסת העשירית.

משואה שלישית - אברהם גרין ויצחק גרינגרס

(מימין) אברהם גרין ויצחק גרינגרס

אברהם גרין, יליד צ'לדז', אלוף משנה במילואים, מנהל חברות, שימש כיו"ר הוועדה המארגנת להקמת האתר ומכהן כיו"ר העולמי של ארגון יוצאי זגלמביה וחבר הנהלת מרכז הארגונים של ניצולי השואה בישראל.

יצחק גרינגרס, יליד בנדון, תעשיין, כיהן כסגן יו"ר הוועדה המארגנת ומשמש כסגן היו"ר העולמי של ארגון יוצאי זגלמביה.

משואה רביעית - רות צים ופקד יוסי מגר

(מימין) רות צים ויוסי מגר

רות צים העלתה משואה לזכרו של בעלה נתק צים ז"ל, יליד סוסנוביץ', שהיה המזכיר המייסד של ארגון יוצאי זגלמביה והמזכיר של הוועדה המארגנת. נתק שרד כמה מחנות עבודה, צעד עם אחיו קובה צים, צייר ומעצב גרפי ידוע, בצעדת המוות. הם שוחררו בבוכנוולד ועלו עם "ילדי בוכנוולד" ארצה.

פקד יוסי מגר העלה משואה לזכרו של סבו מוניק מגר ז"ל, יליד בנדין שהיה הגזבר המייסד של ארגון יוצאי זגלמביה והגזבר של הוועדה המארגנת. ניסיונו הרב כקבלן בניין עמד לו כשניהל, בהצלחה רבה, את המטלה הכספית הכרוכה בהקמת האתר. נכדו, יוסי, הוא קצין במשטרת ישראל.

משואה חמישית - גילה גוטמר ופרופ' אברהם דנציגר

גילה גוטמר העלתה משואה לכבודו של אביה צבי לנגר שהיה יו"ר הוועדה המקצועית; יקיר הטכניון על פעילות רבת שנים בתחום ההנדסה האזרחית; יקיר חיל ההנדסה, בהיותו בקבוצת המהנדסים שיסדו את החיל. מייסד אי. די. סי. [EDC] – חברה להנדסה ופיתוח. בתו גילה ובנו יצחק לנגר ממשיכי דרכו בניהול החברה.

פרופ' אברהם דנציגר העלה משואה לזכרו של אביו צבי דנציגר ז"ל שהיה סגן יו"ר הוועדה המקצועית. נולד בסוסנוביץ' למשפחה שומרת מסורת וציונית. דיבר עברית מילדותו, בוגר הגימנסיה העברית "פירסטברג" בבנדין. נפצע במהלך צעדת המוות. לאחר המלחמה, הנהיג וחינך בקטוביץ' ילדים יתומים, שרידי השואה, והגיע אחריהם ארצה. למרות פציעתו, שירת ונפצע שוב במלחמת העצמאות. לאחריה ולאחר שהשלים לימודי הנדסה בטכניון, היה שנים רבות, המהנדס הראשי של "חלמיש" – חברה ממשלתית-עירונית לסיפוק צורכי דיור בתל אביב. אבי דנציגר, בנו וממשיך דרכו, הוא פרופסור ביחידה להנדסת מבנים וניהול בנייה בטכניון.

משואה שישית - חיה קרויזר ואלכסנדר ויינריך

חיה קרויזר העלתה משואה לזכרה של אמה אסתר דרור ז"ל לבית סנדומירסקי מבנדין שהייתה חברת הוועדה המארגנת להקמת האתר. אסתר כחברה בתנועת "החלוץ" עברה הכשרה בקיבוץ "גרוכוב", עלתה ארצה עם בעלה אפרים בשנת 1934 ותרמה רבות להקמה ולביסוס של מועדון הארגון. איתרה אחרי המלחמה את יוצאי בנדין, וסייעה לקליטתם בארץ וליצירת קשר מחודש עם משפחתם וחבריהם.

אלכסנדר ויינריך העלה משואה לזכרו של גיסו, יולק נשרי ז"ל מסוסנוביץ'. יולק שרד, עלה ארצה לאחר המלחמה ועבד בחברת החשמל. הוא היה, למעשה, ועדה מקצועית נוספת של איש אחד. בכספו מימן ובידיו הקים את אנדרטת השיש המהווה את שער הכניסה לאתר, ובה מפה של פולין וזגלמביה בתוכה. גיסו, אלכסנדר ויינריך הוא גמלאי של התעשייה הצבאית.

(מימין) אברהם דנציגר וגילה גוטמר

(מימין) חיה קרויזר ואלכסנדר ויינריך

משואה שביעית - ד"ר אורית דייגי-אפשטיין וליאורה קולטון-קנטור

(מימין) ליאורה קולטון ואורית דייגי-אפשטיין

ד"ר אורית דייגי אפשטיין העלתה משואה לזכרם של סבה וסבתה שלום ותושיה הרצברג ז"ל, מהבולטים בחברי הוועדה המארגנת. מנעוריהם בבנדן ועד למותם ברמת גן, עירם, היו שליחי ציבור. תושיה היא בת למשפחה אמידה וציונית מבנדן, נכדתו של הרב גראוברט, הרב של העיר, לפני מלחמת העולם הראשונה. חברה ב"נאשה גרופה" שתרמה רבות להנצחת השואה. שלום היה ממנהיגי "הנוער הציוני" בבנדן, ובזמן המלחמה, מופקד היה על הקשר עם מפקדת המחותרת הבין – תנועתית, על רכישת נשק ועל ארגון הבריחה. ד"ר אורית דייגי – אפשטיין היא מומחית לרגולציה כלכלית, מרצה למשפטים באוניברסיטת תל אביב.

ליאורה קולטון העלתה משואה לכבודה של אימה הדסה קנטור שהיתה בוועדה המארגנת. מאז ועד היום, היא חברה פעילה בהנהלת הארגון. הדסה ממשיכה להרצות בהתנדבות על גורלה בשואה. ליאורה קולטון עוסקת באמנות ובציור. גרפיקאית, בעלת ניסיון רב בעיצוב זהות. הופקדה, בוועדה המקצועית, על הגרפיקה, ואחראית עד היום ובהתנדבות, על כל נושאי העיצוב של הארגון.

מדברי קולט אביטל, יו"ר מרכז הארגונים של ניצולי השואה, בעצרת...

היום הזה מוקדש כולו לזכרון ולכאב שהוא נושא עמו. עם רדת החשיכה אמש, עם השמעת הצפירה היום, עם שלם עצר את נשימתו ועמד דום לזכר בניו ובנותיו שנספו בידי הצורר הנאצי ושותפיו.

אלה אנחנו, זה עמנו. עם נושא אור גדול, עם נושא יתמות תהומית. אלה אנחנו, ניצולי ושרידי השואה, בוני התקומה.

גם כאן, ביער קדושי זגלמביה, עינינו הדומעות מופנות לעבר אלה שאינם אתנו. קהילות שלמות ומפוארות שחיו ושגשגו - 100,000 איש, אישה, זקנים וילדים. אבות ואימהות, אחים ואחיות, שהכו שורש בכל אזור זגלמביה מאז המאה ה-14, ותרמו לתרבותו ולשגשוגו. ביניהם, אנשי מדע וכלכלה, סופרים וציירים, תעשיינים ומוסיקאים, וגם אנשי ממשל.

עם פרוץ המלחמה החל תהליך השמדתם של היהודים והכחדתן של קהילות, שריפת בתי הכנסת, בתי הספר, רציחות, הוצאות להורג, ריכוז בגטאות והסוף הבלתי יתואר במחנות הריכוז.

משרפות הדיקטטור הנאצי המיטו אסון על העולם ושואה על בני עמנו.

בכל שנה מתכנסים כאן באתר הזכרון הזה, שארית הפליטה, יהודי זגלמביה ששרדו את התופת ודורות ההמשך. מתכנסים, זוכרים בכאב, מוחים דמעה. אתנו כאן היום ניצולי השואה בני אותן העירות, שבנו את ישראל החדשה, את הערים והקיבוצים. אלה שלחמו על מנת שנוכל להיות עם חפשי. להם אנו מצדיעים היום על האומץ והעוז, על יכולתם לשרוד, לקום, להשתקם, לבנות משפחות, לבנות חיים חדשים.

אילו היתה מדינת ישראל אז, היו פני הדברים שונים.

בעת בקורו ביד ושם, לפני כשבועיים [מרס 2013], אמר נשיא ארה"ב ברק אובמה כי מדינת ישראל לא קמה בגלל השואה, אבל קיומה נועד להבטיח כי לא תהא עוד שואה. ואכן היום אנחנו מדינה איתנה, כח מגן לעם היהודי.

נאמר קדיש לזכר אחינו ואחיותינו ונבטיח שילדינו יגדלו כעם חופשי, בוטח במורשתו ובערכיו.

נאמר קדיש ונשבע שוב – לא עוד.

מדברי אברהם גרין, יו"ר ארגון יוצאי זגלמביה, בעצרת...

מאז אנו מקיימים כאן, מידי שנה, את עצרת יום השואה, ולהבדיל – בט"ו בשבט, אנו מקיימים עם הנכדים והנינים שלנו את מצוות הנטיעות.

האתר כולל:

בכניסה - לוחיות תורמים, מפת שיש של פולין תוך הדגשת אזור זגלמביה, לרבות הערים שצורפו לאזור שלנו בתקופת המלחמה - חשנוב, אושווינצ'ים וטשביניה. ליד המפה הוספנו, בשנה שעברה, את המפות של שני הגטאות הגדולים - שרודולה וקמיונקה.

במערב - רחבת הקהילות בה מונצחות כל 23 קהילות זגלמביה.

במזרח - בקעת ההנצחה של האתר בה מונצחים, על שיש שחור, אלפי יהודי זגלמביה. מידי שנה נוספות הנצחות.

מעל כל אלה, מתנוסס בגאון ה"זכור" אותו רואים ממרחקים. בשנים האחרונות הנצחנו באתר ששה חיילי נצר אחרון - חיילים שנתרו יחידים ממשפחותיהם שנספו בשואה, ונהרגו במלחמות ישראל. כן הנצחנו כאן ארבע בנות שהבריו חומר נפץ ממפעל אוניון בו הן עבדו, כדי לפוצץ את הקרמטוריום באושוויץ-בירקנאו. הן נתפסו ונתלו באושוויץ בימי האחרונים של המחנה. שתיים מהן היו מזגלמביה.

אנחנו מציינים השנה שני ארועים. האחד - 70 שנה לחיסול סופי של קהילות זגלמביה, השני - 25 שנה ליד הזכרון. לכן, השנה, הדלקת המשואות תהינה לכבודם ולזכרם של הפעילים בהקמת יד זכרון זה.

לא נותר לי אלא לסיים את דברי, בפסוק מתוך ירמיהו: "מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה, ואבכה יומם וליל את חללי בת עמי".

השנה, אנו מציינים 70 שנה לחיסול יהדות זגלמביה. בראשית חודש אוגוסט 1943. בתאריך זה חוסלו שני הגטאות הגדולים שרודולה בסוסנוביץ וקמיונקה בבנדין. כשלושים אלף היהודים שנתרו, נשלחו, אחרי התנגדות קצרה, לאושוויץ. כדי לזרז את ההשמדה נסעו הרכבות כמה פעמים, מידי יום, הלוך ושוב, מזגלמביה לאושוויץ ובחזרה.

בימיה הראשונים של המלחמה שרפו בזגלמביה בתי כנסת, ירו ביהודים שנמלטו מבתי הכנסת הבווערים, ובסלבקוב רצחו 31 יהודים בעלי זקן שעברו את הגשר ההרוס על נהר הפז'משה. הגרמנים עזבו את זגלמביה רק בסוף 1944 לאחר שהיתה יודן ריין (נקייה מיהודים), מקיץ 1943.

ערב מלחמת העולם השנייה מנתה יהדות זגלמביה כמאה אלף איש. אחרי השואה נותרו בחיים 13,000 – 15,000 יהודים, רובם היו מי שחזרו ממחנות עבודה.

עם תום המלחמה, התפזרה שארית הפליטה של יהדות זגלמביה, בכל העולם. רוב הניצולים עלו לארץ ישראל, בעליה ב' וגם באופן לגלי. חלק מהעולים, השתתפו במלחמות ישראל.

אחרי מלחמת השחרור, התארגנו יהודי זגלמביה לפי קהילותיהם. בשנת 1979, בכנס שנערך בקולנוע רמת גן, בנוכחות כ-1,200 נציגי יהדות זגלמביה מכל קצווי תבל, איחדנו את כל הארגונים ויסדנו את ארגון זגלמביה. בשנת 1985 נטענו במקום הזה 10,000 עצים של קרן הקיימת לישראל, וקראנו לו יער קדושי זגלמביה. שלוש שנים אחרי כן, ביום השואה 1988 בנוכחות כ-2000 יהודי זגלמביה, מישראל והתפוצות, חנכנו את האתר הזה, כיד זכרון ליהדות זגלמביה. טקס הפתיחה היה מרגש. הקהל כולו בכה כשידצ'ה אוקסנהנדלר, שהגיעה במיוחד מטורונטו, עלתה על הבמה ושרה את שיר הגטו אותו חיבר ברוך גפסק – ממנהיגי המרד בבנדין: "אן א היים אן א דאך - געוואנדערט האבן מיר א גאנצע נאכט".

מדברי רן שרמן, נציג הדור השלישי ליוצאי זגלמביה, בעצרת...

למצפון יש תכונה מוזרה. הוא נוקף ומייסר דווקא את המצפוניים ביותר. הוא לא מניח להם. הוא אינו נותן להם מרגוע. הוא מחייב אותם להידרש לכל נושא על פי מחוגו, תובע מהם לבחון עצמם, בכל מקום ובכל זמן, האם הם עושים כל מה שצריך להיעשות, כל מה נכון וראוי שיעשה.

אני ניצב כאן לפניכם לא רק בתוקף תפקידי כנציג הדור השלישי של ארגון ניצולי זגלמביה בישראל, אלא בעיקר כיליד הארץ, אשר היכרותו מקרוב ניצולים רבים גורם לי להבין עד כמה עמוק ומשווע הוא העוול שהמדינה גורמת להם.

גם מי ששרדו את השואה ולכאורה ניצלו ממנה לא ממש חיים. בערוב ימיהם, גם על קרקע מוצקה ובטוחה, הם צועדים על חוט דק עשוי גחלים. כלואים באזור הדמדומים שבין הזכרון המסויט את אימי השואה לבין הניסיון לחיות בשארית כוחותיהם חיים אחרים, חיים בינינו אחרוני הניצולים בתנאים מבזים ומשפילים. בין שתי גדות - הבושה מזה והחרפה מזה – משתרע לו נהר העצב הגדול, שבו מפרפרים חיי הניצולים המנסים לצוף ולא לטבוע. מצפוני של איש לא יכול שלא לנאקף ולא להתייסר בשל כך.

ארגון יוצאי זגלמביה שם לעצמו למטרה להנציח את זכר יהודי הקהילה שנספו בשואה ולהעביר את מורשתם לדורות הבאים. הודות לפעילות קבועה ומתמדת ולקשרים טובים בין הארגון ובין השלטונות המוניציפאליים וארגונים וולונטריים בזגלמביה, נעשות בשנים האחרונות פעולות חשובות וראויות להנצחת יהודי זגלמביה שנספו בשואה ופעולות לשימור האתרים היהודים בה ובהם: תחזוקה ושיפוץ שבעה בתי קברות, אנדרטאות ולוחות זכרון במקומות בהם פעלו מוסדות הקהילה, בתי ספר, בתי חולים ועוד. כמו כן הונצחו גיבוריהם של שני הגטאות בקריאת כיכרות על שמם. המאבק על ההנצחה ועל הזכרון החי הוא מאבק משולב - שלנו כאן ושל שרידי הקהילה שם.

בד בבד עם החובה לשאת את נטל המאבק במכחישי השואה מבחוח, עלינו, בני הדור השני והשלישי לניצוליה, להיאבק על הזכרון שלה. בעוד שנים אחדות כאשר ילכו לעולמם, כדרך הטבע, אחרוני הניצולים, תיהפך החובה הזו לציווי שאין מוסרי ממנו.

יום השואה מחדד ביתר שאת את החובה המוסרית שלנו לזכור ולהזכיר. דומה כי בעוד שנים אחדות, כאשר לא יהיה אפשר עוד לשמוע עדויות חיות מהניצולים, יהיה עלינו, בני הדור השני ובעיקר בני הדור השלישי, לעמוד בחזית המאבק לזכרון השואה.

ביום השואה עלינו להעצים את קול שוועתם הרפה של הניצולים כדי שיוכלו ליהנות מזכות ולא מחסד, מצדק ולא מצדקה. כדי שכל אחד ואחת מהם יוכלו לחיות את שארית חייהם בתנאים אנושיים ראויים ולא יאלצו לוותר מי מהם על מזון, מי מהם על תרופות ומי מהם על שניהם גם יחד.

בגלל אוזלת ידן המתמשכת של ממשלות ישראל לדורותיהן בטיפול נאות בניצולי השואה יזמתי יחד עם חבריי את מיזם "לא שוכחים- עושים!" יחד עם אנשים טובים ונפלאים אנחנו מבקרים את הניצולים בבתיהם, שומרים על קשר טלפוני רציף, מאחלים להם מזל טוב ביום הולדתם, מביאים להם שי מתוק בחגים ומנסים לעשות את המעט שאנחנו יכולים לעשות כדי לשמח אותם, כדי לתת להם תחושה כי אינם לבדם, כי יש מי שמוקיר ומכבד אותם, מי שכאבם הקיומי היומי נוגע ללבם ומכאיב לו.

זכרון השואה אינו מובן מאליו והוא יהיה עוד פחות מובן כאשר ילכו לעולמם אחרוני הניצולים. דומה כי התפקיד המוטל עלינו, בני הדור השלישי לשואה, קשה ותובעני יותר מתפקידם של בני הדור השני, אשר רבים מהם גדלו בבתיים בהם שררה שתיקה כבדה ומעיקה, בתים בהם לא דיברו כלל על השואה מתוך אימה ופחד לגעת באש.

עלינו לעשות כל שביכולתנו כדי לסייע לניצולים משום שאין חובה אנושית מוסרית גדולה יותר מאשר חובתנו לאפשר להם לחיות בתוכנו בכבוד, בתחושה שהם אינם נעזבים לנפשם טרף לבדידות ולייאוש.

עלינו מוטלת חובת ההוכחה כי אנחנו, כיחידים ראויים להיקרא בני אדם וכחברה הראויה להישב חברה אנושית.

בד בבד עם המאמץ המתמיד לא להניח לגורמים אנטישמיים לחלל את השואה בניסיונות הכחשתה מזה והשכחתה מזה, עלינו בני הדור השלישי להתגייס ולסייע לניצולים. אנחנו חייבים זאת להם. אנחנו חייבים זאת לעצמנו.

החובה לסייע להם, גם ואולי בעיקר בכסף, נובעת לא רק מהציווי היהודי "אל תשליכני לעת זקנה" אלא מההבנה כי סאת הסבל שלהם נגדשה עוד בילדותם ובנעוריהם והם זכאים לחיות את השנים שנותרו להם בתחושה כי המדינה שאליה עלו כאזידים מוצלים מאש היא ביתם בכל המובנים.

בשם בני הדור השלישי אני רוצה לבקש מהניצולים סליחה על כך שהמדינה לא עשתה ועדיין אינה עושה מה שהמצפון מחייב אותה לעשות כדי לאפשר לכם חיים מכובדים וראויים. אני מבקש להבטיח כי אנחנו, בני הדור השלישי של ארגון ניצולי זגלמביה, נמשיך להתנדב למענכם ולעשות ככל שנוכל כדי להושיט לכם יד, להטות אוזן קשבת, להעניק לכם את החום והחמלה שאתם כה ראויים להם. אילו היתה הטיפה האחת שלנו ים שלם – דיינו. אבל את המעט שאנחנו יכולים לעשות נמשיך לעשות באהבה גדולה, בכבוד ובתחושת מחויבות עמוקה.

אני מאחל לכם בריאות ואריכות ימים אני קורא מכאן לכנסת ישראל לעגן בחקיקה את החוב המצפוני והמוסרי העמוק שלנו כלפי הניצולים, מאחל ומקווה שבשנים הבאות תשכיל המדינה למלא את מה שהיא החסירה מכך במשך שנות דור.

ל ז כ ר ם

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות החבר

יוסף רינסקי ז"ל

יליד מודז'יוב

תנחומים למשפחה

מי ייתן ולא תדעו עוד צער

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות החבר

ישראל שוינקלשטיין ז"ל

אוד מוצל מאש, האח האחרון לבית משפחת
שוינקלשטיין מבנדן

תנחומים למשפחה

מי ייתן ולא תדעו עוד צער

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות החבר

סא"ל יהודה פורת

(ליפשיץ) ז"ל

יליד בנדן

תנחומים למשפחה

מי ייתן ולא תדעו עוד צער

ארגון יוצאי זגלמביה משתתף בצערן של

חברנו, גזבר הארגון, דב פניני
במות אמו

מרים פניני ז"ל

תנחומים למשפחה

מי ייתן ולא תדעו עוד צער

יוסף רינסקי 1928 - 2013

אבא נולד בפולין לפני 85 שנה במודז'יוב (Modrzejów) הסמוכה לסוסנוביץ' ליהושע ושרה רינסקי. אבא סיפר לנו מעט על תקופת ילדותו. כשפרצה המלחמה היה בן 11. הוא הופרד מבני משפחתו ונשלח למחנות עבודה שונים בגרמניה, שם סבל סבל רב. הוא סיפר לנו כיצד פעם אחר פעם ניצל בניסי ניסים ממות.

בשנה האחרונה של המלחמה היה במחנה הריכוז בוכנוולד בגרמניה. בתקופה שלפני השחרור היה חלש וחולה עד כדי כך שלא יכול היה לקום מהדרגש. אבא סיפר כיצד הגרמנים זמן קצר לפני שנטשו את המחנה עברו והיכו למוות כל אדם חי שטרם יצא לצעדה. אבא שכב על הדרגש ויחד עם אחיו משה העמידו פני מתים. הוא שמע את הגרמנים אומרים: אלה "טויטע" (מתים) וחבל לבזבז עליהם כדורים והמשיכו הלאה. את יום שחרור המחנה ב- 11.4.1945 ציין אבא כיום הולדתו. הוריו ושניים מאחיו, יצחק ואשר, נספו.

יוסף רינסקי ז"ל ורעייתו מרים תבדל"א

בהיותו חולה שחפת הועבר לטיפול בדבוס שבשווייץ ולאחר מכן למד מספר שנים בישיבה. משם הגר לקנדה וכך התחיל את חייו ללא קרוב, מכר או משפחה. לימים נישא למרים ויחד הקימו משפחה. ב-1969 עלו יוסף ומרים וארבעת ילדיהם לישראל וכאן התאחדו עם אחותו של יוסף, רחל ואחיו משה. בארץ נולדו להם עוד שני ילדים. אבא עבד בעבודות שונות כדי לפרנס את משפחתו הגדולה. קיבל הכל באהבה, בצניעות ובענווה. הוא הקפיד במיוחד על הליכות בין אדם לחברו.

אבא נפטר בערש"ק פרשת "אחרי מות". כמה מיוחד שאנו מתאבלים על אבא באותה פרשה בה מוזכרים בני אהרן הכהן הגדול מתים במשכן. צדיק נוסף התווסף לבני אהרן.

אבא היה מתמיד גדול באוהלה של תורה גם בשנים האחרונות כאשר ראייתו נחלשה מאוד והקשיים הפיזיים ניכרו על פניו. ובכל זאת, אבא הקפיד להתפלל כל בוקר במניין ופקד בנאמנות את בית הכנסת "שונה הלכות" ברחובות. הוא המשיך להשתתף בשיעורי תורה עד יומו האחרון. אבא השאיר אחריו משפחה ענפה. כולם חיים בארץ ישראל ופועלים לבניינה וחיזוקה בכל המישורים.

אנו נפרדים מאבינו האהוב ומתפללים לעילוי נשמתו. **ילדיך, שרה, יהושע, שושנה, אשר, יאיר ואורית**

חיסול גטו בנדין

מאת: דוד קליימן

על הדשא הניחו הגרמנים סדינים ועליהם שקים. חייל גרמני נתן פקודה להשליך תכשיטים, כסף ומטבע חוץ על הסדינים. מי שלא יעשה כן יומת בירייה. הוא הצביע לעבר מכונת ירייה ואמר שיעמיד את מפר הפקודה ליד הקיר וירה בו. בצד אכן עמד מקלע אוטומטי ולידו סדין לבן מתוח על מסגרת עץ. הגרמנים החלו להכות את כל האנשים, והם החלו להשליך את כל רכושם. הגרמנים הכניסו את הרכוש לשקים, וחלק תחבו לכיסי המדים שלהם. הגיע תור המשפחה שלי. כל הרכוש היה אצלי מכיוון שלא הספקתי לחלק אותו בין בני המשפחה. שמתי את חבילת התכשיטים על השולחן. בחבילה הייתה אפילו ירושה מסבתא שלי. המפקד הגרמני קפץ משמחה ושאל: מהיכן יש לך רכוש כל כך גדול? עניתי לו שהרכוש הוא איסוף של דורות. הוא אמר לי: אתה בוודאי רמאי אם יש לך רכוש כזה - בוא הנה ותוריד את המכנסיים. הוא הפך את כל כיסי המכנסיים, ופתאום ראה על היד שלי שעון ניקל פשוט. מרוב פחד והתרגשות שכחתי מהשעון שנשאר על ידי. הגרמני העמיד כסא ואמר לי לשכב עליו. שכבתי על הכסא והגרמני חבט מכות רצח בעכוזי. הוא השתמש במקל עבה. אינני יודע כיצד החזקתי מעמד. לאחר סיום המכות הוא ממש הזיע ואמר לכולם: זה יהיה סופו של מי שלא ייתן את כל התכשיטים. הוא העמיד אותי ליד מכונת הירייה ואמר לכולם שיש לי פסק דין של מוות בירייה.

הגרמני פנה לעבר משפחתי, תפש את אבי בצווארון החליפה, מסר לו את-חפירה ואמר לו: תחפור קבר. אני עמדתי בודד ליד מכונת הירייה וחיכיתי לירייה מאחור. הסתכלתי קדימה וראיתי שדה פתוח עם כמה שבילים. שקלתי לברוח, אך פחדתי שיירו בי ויפגעו באבי. השלמתי עם גורלי. המפקד הגרמני הסתובב כל הזמן סביב קבוצת היהודים וחבט בהם ללא רחמים. הגרמני ניגש לאבי וחבט בו בגב. 'מדוע אינך חופר את הקבר?' - שאל. אבא התחיל לחפור ואחרי שהגרמני התרחק הפסיק את החפירה. אבא הסתכל עלי, על האת, על הבור שהתחיל לחפור - ולא המשיך. בינתיים נטפל המפקד הגרמני ליהודי אחר עם פאות. נתן לו מעדר ואמר לו להכין שביל במהירות. שוב פנה לאבי וציווה עליו, 'תחפור, תחפור'. אבי שוב התחיל לחפור עד שהגרמני התרחק. בינתיים היהודי עם הפאות עבד כשעה ולא התקדם בקצב הנדרש. הגרמני נתן לו כמה מכות ולקח יהודי אחר לעבודה. אבל מהר מאוד התברר כי השביל אינו ישר. הגרמני החל לצעוק: אתם לא שווים כלום. עד היום איני מסוגל להבין לאיזו דרגה של שפלות-רוח ואכזריות יכול להגיע אדם שגדל במערב אירופה התרבותית.

כאשר עבר ליד עמדת הירייה, אמרתי לו, 'אני יודע לעשות שביל ישר'. הוא ענה, 'אם לא תעשה שביל ישר, אתה יודע מה מחכה לך'. עניתי לו, 'תן לי חבל באורך כמה מטרים כדי שאוכל לעשות קו חפירה'. קיבלתי חבל וכמה יתדות עץ. סימנתי בעזרתם קו ישר והכנתי שביל ישר ויפה. המפקד הגרמני הסתכל מדי פעם איך אני עובד. כשסיימתי את העבודה עבר על ידי ואמר, 'הוא עוד שווה משהו'. הוא החזיר אותי לשורה אל בני המשפחה שלי. כך שוב ניצלו חיי.

המחבואים של היהודים לא תוכננו לשהייה ממושכת. הגרמנים סגרו את קווי מי השתיה בכל האזור. כך נאלצו היהודים לצאת מהמחבוא ונתפשו ע"י הגרמנים. אחר-הצהרים של אותו יום הלכנו תחת פיקוח הגרמנים מהכפר שרודולה הקטנה עד מרכז גטו בנדין ששמו קמויונקה. המרחק היה כקילומטר וחצי. בדרך אספו עוד קבוצות שנתפשו ע"י הגרמנים. לאחר כמחצית ק"מ עשינו הפסקה קלה על-יד צריף שבו עמדו עוד כמה יהודים שנתפשו. בין היהודים היה סוחר טקסטיל מוכר לי ששמו היה ידידיה פוליסטנסקי. בין הגרמנים היה קומיסר בשם שרדר שקיבל את החנות של ידידיה וניהל אותה. הקומיסר היה מושחת קיבל שוחד מיהודים בעיר. תמיד הלך במדי צבא עם נעליים שחורות גבוהות, והיה מלווה בכלבת דוברמן שחורה וגדולה. היהודי ידידיה כשראה את הקומיסר שהכיר במשך שנים אמר לו שלום. בין-רגע הרים הקומיסר את מקלו וחבט ביהודי בחוזקה. הוא נתן פקודה לכלבה להתקיף את היהודי. זה היה ממש טבח. ידידיה היה מלא דם אך חייו ניצלו. הוא נשלח למחנה אושוויץ ואיני יודע מה עלה בגורלו.

הגענו עם שאר הקבוצות למרכז הגטו. טרנספורטים של רכבות כבר לא היו. נשארנו לישון בצריף כל הלילה. בבוקר היו צריכים לקחת אותנו משער המחנה.

למחרת בבוקר, 11 באוגוסט, שמענו יריות. נודע לנו שחברי קבוצת בורוכוב ירו מאחד המרתפים על חיילים גרמנים. החיילים הגרמנים תקפו את המרתף ברימונים וכלי נשק אחרים. לא ידוע לי עד היום מה עלה בגורלם של המורדים. האנשים שחיכו בצריף, ידעו שצריך להיות טרנספורט במשאית לאושוויץ. ההמתנה נמשכה מספר שעות. האנשים היו צמאים ורעבים. הגרמנים נתנו אישור למספר נשים להיכנס לצריף עזוב ולקחת משם כמה מוצרים כדי לבשל מרק לקבוצה שהמתנה. בשעה 11.00 בצהריים ראיתי שהתור לקבלת המרק החם מתחיל להתארך. חשבתי על הוריי שהיו רעבים. מצאתי צלחת ונעמדתי בתור כמו כולם. לפתע, הרגשתי חבטה חזקה בגבי. היה זה חייל גרמני שצעק לי, 'בוא, בוא לסחוב מים מהמשאבה'. במרחק 100 מטר הייתה משאבת מים. עניתי לחייל שאני בתור ורוצה להביא קצת מרק חם להורי הזקנים והרעבים, שכבר 11 יום לא זכו למנה חמה. הגרמני תפש את צווארון החולצה שלי ומשך אותי בכוח. הוא התחיל לקלל אותי במילים: יהודי מלוכלך. הוא משך עוד שני גברים שעמדו בתור גם הם. הוא לקח את שלושתנו לבית

שפעם גרו בו יהודים, והורה לנו להוציא חביות אמיל. כל חבית יכלה להכיל כ-50 ליטר מים. לחביות היו ידיות מיוחדות שאפשרו להרים אותן. הלכנו עם שתי חביות לכיוון המשאבה. הסתבר לנו כי הגרמנים הפסיקו את אספקת המים לכל הגטו. הייתה זו המשאבה היחידה שאפשרה קבלת מים בגטו. לאחר שמלאנו מים, ציווה עלינו לצעוד בכיוון של שדה פתוח. הוא הלך אחרינו עם רובה טעון. הלכנו בשדה יותר מקילומטר. ראינו חיילים גרמנים יורים על כל יהודי שהופיע באופק. הם גם ירו בשפנים והיו נושאים אותם, כנראה כדי להכין סעודה. לבסוף הגענו לצריף בשדה. פתחנו את הדלת ונכנסנו עם חביות המים. באפנו עלה ריח של מטבח: בשר מטוגן, עוגות, משקאות. הגרמנים חגגו את חיסול היהודים. התחננו שיחזירו אותנו לגטו כדי שנוכל להיות עם משפחותינו. אחד החיילים אמר לנו להמתין ליד הדלת. לאחר שהמתנו חצי שעה ביקשנו שוב לחזור לגטו. ציוו עלינו לשתוק. לאחר שעה שוב ביקשנו ואמרו לנו לחכות. רעדתי מפחד שהורי ואחותי יילקחו למחנה-ריכוז. שני אחיי המבוגרים ממני, אברהם ושלמה, כבר לא היו אתנו. ניסיתי לפתוח לאט את הדלת כדי להימלט. אחת הנשים שבישלו לגרמנים ראתה מה אני מתכוון לעשות, התקרבה אליי ואמרה לי, 'ברגע שאתה יוצא החוצה, יורים בך. ללא ליווי של חייל אל תצא כי יורים בכל יהודי שמסתובב בשטח'. המשכתי אפוא להמתין והיא נתנה לנו קצת מים לשתות. שמה של האישה היה לולה מרקוביץ. הגרמנים תפשו אותה ברחוב והביאו אותה לעזור בבישול. את לולה פגשתי בארץ לאחר 8 שנים. היא התחתנה עם ידיד שלי, זילברשץ יוסף, ונפטרה בישראל לאחר 45 שנה. הגורל קשר אותנו והיינו מאוד מיוחדים.

לאחר שעמדנו למעלה משעתיים וחצי על יד הדלת במתח ודאגה, החזיר אותנו אחד החיילים לצריף שבו היו המשפחות. נכנסנו לצריף - הוא היה ריק. פרצתי בבכי. איבדתי את הקשר האחרון עם הורי ואחותי. לאחר זמן רב נודע לי שאת המשאיות שיצאו מהגטו שלחו ישר למשרפות באושוויץ. טרנספורטים קודמים עברו סלקציה, חלק לעבודה וחלק למשרפות. החייל הגרמני ששלף אותי מהתור היה שליח אלוהים שהוציא אותי מהטרנספורט. נשארתי לבדי בעולם.

דמי חבר לשנת 2013

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבטלות. הכיסוי הכספי העיקרי בא דמי חבר העומדים השנה על 130 ש"ח. כל תרומה נוספת תתקבל בברכה.

את דמי החבר ניתן לשלם:

- ישירות לחשבון הבנק: לזכות "ארגון יוצאי זגלמביה", בנק לאומי, הרצליה, סניף 783, מס. חשבון: 3460062 המשלם בדרך זו מתבקש לרשום את שמו וכתובתו כדי שנדע למי ולאן לשלוח קבלה
- באולם הארגון, רח' פרישמן 23 ת"א. האולם פתוח בימי ד' אהה"צ.
- באמצעות הדואר - בשיק לפקודת ארגון יוצאי קהילות זגלמביה, ת"ד 1748, רמת גן 5211701

אנא, שלמו את דמי החבר כדי שנוכל להמשיך בפעילות החשובה של הארגון. קיומו של הארגון תלוי בכם.

השתלמויות חדשות בבית התפוצות בשנת הלימודים תשע"ד 2013 – 2014 בעריכת רבקה אדרת

אונטערוועלט - העולם התחתון בתרבות היידיש

הסדרה מתקיימת בבית התפוצות בימי שישי אחת לחודש בין השעות 09:00 - 11:00
מפגש ראשון - 8 בנובמבר 2013

עיר ומלואה – יוצרים יהודים בעיר הגדולה: מסע תרבותי בפריס, ברלין, ניו-יורק ותל-אביב

תכנית שנתי, 56 שעות, אחת לשבועיים בימי שני אהה"צ, מפגש ראשון - 11 בנובמבר 2011

לפרטים והרשמה: טלפון 03-7457837 בימים א' – ה' בין השעות 09:00 – 16:00
רבקה אדרת: טלפון: 6130528 – 052 דוא"ל: rivka@bh.org.il

עליה בחסות המכביה הראשונה

מאת: יוסף ולנר

ואכן, אבי נשאר כ"תייר" עד לקבלת התעודות הרשמיות. לפרנסתו הוא מצא עבודה בפרדסי השרון, ועם ייסוד בית החרושת "עלית" ב-1934 התקבל לעבודה כפועל, ובהמשך התמנה כמנהל מחלקת השוקולד במפעל. כארבע שנים לאחר עלייתו לארץ עלתה אמו בסרטיפיקט רשמי.

ב-1939 נשא יחיאל ישראל לאישה את רחל, ילידת פולין, שעבדה טרם עלייתה כתופרת בהולנד. עבודה זו נועדה למימון הסרטיפיקט שלה לעלייה. הורי התגוררו ברמת גן שם נולדו שלושת ילדיהם, אחי הבכור ב-1941, אני ב-1944 ואחותי ב-1951.

ישראל ולנר בארץ ישראל

אבי, ישראל יחיאל ולנר, נולד ב-1910 בעיר בנדין בפולין.

במסגרת פעילותו כמזכיר ארגון צעירי מזרחי, "סיני", בבנדין, קרא בדואר שקבל הארגון אודות "מבצע" עלייה מיוחד באישור שלטונות המנדט הבריטי בארץ ישראל. האישור, המאפשר ביקור תיירים בארץ לרגל המכבייה הראשונה באביב 1932, ניתן בתאום עם הנהגת הישוב.

בהתייעצות עם אמו הוא קבל ממנה את ברכת הדרך לעלייה לארץ ישראל בדרך זו. ואכן, בערב פסח 1932, הוא הגיע לארץ. אולם, על-פי האישור הבריטי, נדרשו התיירים לחזור למולדתם בתום המכביה. יחד עם זאת, היה ברור לכולם כי מי שאינו מעוניין לחזור, יוכל להישאר בסופו של דבר בארץ-ישראל ללא התערבות השלטונות הבריטים.

בנדין, שנות העשרים, התאגדות הנוער סיני של צעירי מזרחי למטה משמאל, ישראל ולנר

מכתבים חבויים בארון

אבי, רפאל פוטש, נולד בבנדין בשנת 1911. בתקופת המלחמה נפל בשבי ועבר את המלחמה כקצין פולני במחנה שבויים גרמני, ליד בון. היה נשוי לזושה קומץ, לבית זמיגרוד, ונולדה להם בת בשם לילקה. שתיהן נספו. אבא שרד, עלה לארץ ב-1946 וגר בהדר עם כל ימי חייו. אבא נפטר בדצמבר 2004.

לפני כשנה, מצאתי צרור מכתבים חבויים בארון, כ-150 במספר, כתובים ברובם בפולנית, וחלקם בגרמנית שנשלחו אל אבא למחנה השבויים בזמן המלחמה. המכתבים נכתבו על ידי אביו מאיר, אשתו זושה, אחיו יוסף וידיד המשפחה, אלפרד שוורצבאום,

שאיפתי היא לתרגם את המכתבים, ולאחר מכן להוציא ספר שיספר את סיפורו של אבי. במידה ויש מבין הקוראים, משהוא שאוכל להיעזר בתרגום החומר, אשמח לשמוע ממנו.

בברכה

תמי ראובני, בית חרות, טלפון: 0523470353 דוא"ל:

August 2013 is the 70th anniversary of the destruction of Zagłębia's two largest ghettos: Srodula in Sosnowiec and Kamionka in Będzin. The final remaining Jews in these ghettos were transported to Auschwitz in August 1943.

This year, we mark 25 years since the unveiling of the Memorial of Zagłębie Jewry in Modi'in.

We decided to commemorate these two events with a unique item – a special commemorative stamp sheet designed by Liora Kolton (Kantor). The sheet was issued for us by the Israel Post (Doar Israel), and it will be attached to the forthcoming newsletter.

The stamp sheet mentions formative events in the organization's history including the first delegation to Poland in 1988, which included 140 Zagłębian Jews. In that trip we visited the vicinity of the Warsaw Ghetto, the Jewish quarter of Kraków, and Auschwitz-Birkenau. In Zagłębie we visited several cities and towns where Jewish communities had once existed, and held an emotional ceremony at the cemetery, which had been renewed by Moniek Stawsky, who was born in Czeladz. Since that trip, all our groups to Zagłębie begin their tour with a ceremony at this very well-maintained cemetery.

Upon 70 years since the destruction of the ghettos, the mayor of Będzin invited us for a memorial service in memory of the former Jewish community. The ceremony will take place on August 25 in Będzin, and several organization members will attend.

We wish the Jews of Zagłębie in Israel and throughout the world a happy New Year!

Abraham Green - Chairman of the Zagłębie World Organizatio

We remind you that in the Commemoration Valley in Modiin Memorial Site, there are still places left for personal commemorations of family members that perished in the Holocaust. Those who wish to commemorate their beloved ones, please contact: ishimshon@gmail.com

From the British ambassador's speech at the memorial service in Modiin...

The Problem with talking about the Holocaust is that language does not have words that can adequately describe it. All the words that can be used have been used. And even they didn't do the job. They didn't convey enough the scale of the murders; or the sum total of the sadness; or the size of the fear. All the ceremonies and all the monuments and all the museums fail when set against the enormity of the Holocaust.

Sometimes, I wonder if the words mask the reality rather than describe it. For those who were not there, who can ever feel the pain of six million victims? Perhaps talking about six million victims protect us from feeling the pain of just one victim.

Sometimes I feel that if we want people to remember the Holocaust, and if we want people to honor the memory of the victims

then we need to give them a connection small enough that they can hold it themselves.

For me, it was the photograph of the small Jewish boy standing humiliated at the front of his classroom, mocked by his own teacher. That could have been me. It could have been my daughter Rachel.

For me, it was the Holocaust survivor we met at the social club in Bnei Brak, who was asked to give a short speech of welcome, and felt compelled to tell her whole story at enormous length, until the other survivors starting shouting at her; compelled to tell her story so that someone might remember it and take it seriously, before we all forgot it and stopped believing her.

For me, it was my grandfather, who never stopped grieving his brothers and sisters and their families who were slaughtered.

To all those here who work for welfare of survivors, the organizations and the families, let me say this – thank you. You fulfill a sacred duty. We owe it to those who survived the Holocaust to make sure that they now live in comfort, dignity and justice.

That is why I launched an appeal to the UK's Jewish community to raise funds for a network of social clubs around Israel for survivors. We have now raised \$2m, and will be setting up 18 clubs with our partners the Foundation for the Benefit of Holocaust Victims, and the Joint.

To the survivors here, let me say this - thank you. We owe you an unimaginable debt. Because you have fulfilled a sacred duty. You have ensured that we will not forget. You have made certain that the awful stories of what happened have been written, and that those books will be read, and that each new generation will learn their lessons.

Today we remember the debt we owe to you, and to those who died. It is an act of thanks by the present to the past – perhaps the only gift the living can give to the dead. Today we make space by way of public silence to hear the call across the years of those who died.

*

The Liquidation of Będzin Ghetto

By: David Klajman

Our group was set to work clearing out Jewish homes in the ghetto. All of the occupants had been sent to Auschwitz. After some time, a fresh detail of soldiers was brought in to relieve our guards. Each soldier took four Jews, a horse-drawn cart and a Polish carter. We piled the carts with Jews' possessions and took them to a central collection point in Kamionka, where the ghetto warehouses were located. We made an inventory of furniture, clothing, clocks, housewares, jewelry, electrical appliances, shoes, bicycles, furs, and light industrial machinery. Every day the piles of belongings grew higher. Every day they were transported by train to Germany. Polish civilians also helped with the task of gathering possessions. I remember one of them, Lorenz Volksdeutsch, who arrived at the ghetto every morning and departed late in the evening.

It was an especially harrowing task for our group of Jews. Apart from the backbreaking work, we continued to dwell on the fate that awaited the owners of these houses. Occasionally we came across photographs of our friends, or clothing that we recognized, and we were tormented by the destruction of their lives, their homes. We also found pictures of well-known rabbis, teachers and public figures. I was constantly thinking of ways to escape from the ghetto. Sometimes I came across some hiding places. Once I discovered a doormat that concealed the entrance to a bunker; I have no words to describe the horror of the scene inside.

German soldiers accompanied us into each house and examined every nook and cranny, instructing us where to look for jewelry and valuables. We overturned porcelain jugs and pitchers and poked holes in pillows and mattresses. Jewelry and cash went straight into German pockets. After a while, I managed to have myself transferred to the warehouses, where I had more contact with people, including some from outside the ghetto. I was trying to arrange my escape. I met a friend, Simon

Today, in a way that the citizens of Israel know so well, we stand here in this place at this time in the knowledge that there can be no identity and no security without a sense of history.

Today we give evidence to the truth that a society is woven out of the strands of collective memory. And that each new generation stands in a place such as this and learns anew how freedom was fought for and the cost at which it was won.

Today we affirm that memory is the best guardian of liberty.

Matthew Gould – British Ambassador to Israel

Fayerman, who was a manufacturer. He and his family were in charge of collecting house wares; porcelain and expensive dinner sets. They sorted and crated them to be shipped to Germany. I worked alongside them, collecting clocks. There were thousands of them, ranging from small timepieces to two-meter high grandfather clocks. Three of us worked together; a fourteen-year-old lad called Moniek Miodownik, from Dąbrowa Górnicza, where his family was the town bakers, Joseph Gleitman and I. Racked by furious tears, Moniek smashed clocks every day, sobbing, "This one's for my mother, this is for my brother, this is for my grandfather." I also wanted to smash the clocks, but I was afraid of getting caught. The Germans shipped out the clocks in trucks that arrived daily from neighboring towns; Katowice, Bytom and Gliwice.

Once a German officer came to the warehouse. I was told that he was in charge of liquidating the ghetto. He happened to notice an electric shaver lying on a shelf, a rare and expensive commodity in those days. He ordered me to wrap it up and tucked it in his pocket. He got into the habit of visiting the warehouse every week, and whatever caught his eye was wrapped and handed over to him. I remember packing up a large chandelier taken from a Jewish home in the ghetto and printing his private address on the wrapper: Hauptmann Pulter Franz, Posner Str. 104 Breslau.

The liquidation of Będzin-Kamionka ghetto began on August 1st, 1943. Nearly 90% of the Jews were sent by train to Auschwitz. The rest were rounded up later in small groups and sent in trucks to the death camp.

Aliyah

By Joseph Welner

My father, Yisrael Welner was born in Będzin, Poland in 1910.

As part of his job as the secretary of *Sinai*, the Young Mizrahi Organization in Będzin, he read an item of mail addressed to the organization, concerning a special Aliyah project, supported by the British Mandate government in *Eretz Israel*. The British issued authorizations to tourists to visit *Eretz Israel* during the first Maccabiah in 1932, in coordination with the leadership of the Jewish settlement.

After consulting with his mother, he received her blessing to emigrate to Israel this way. And indeed, he arrived on Passover Eve 1932. Although the British authorization required the tourists to return to their homeland, it was clear to all that anyone who was not interested in returning, would remain in *Eretz Israel*, without any British interference.

My father remained here as a "tourist" until he received his formal certificates. He found a job working in the Sharon

Valley orchards, and when the Elite factory was founded in 1934, he was hired as a laborer and in time, was appointed the manager of the factory's chocolate department. Four years after his arrival, his mother made Aliya on an official certificate.

In 1939, my father married Rachel, who was born in Poland, and had worked as a seamstress in Holland before coming to Israel, to pay for her certificate to Israel. My parents lived in Ramat Gan, where their three children were born. My oldest brother was born in 1941, I was born in 1944, and my sister was born in 1951.

Yisrael Welner, first from left, Bedzin, 1920s

ביום ראשון ה-25 באוגוסט 2013 יתקיים בבניין טקס לציון 70 שנה לחיסול הקהילה היהודית. את הטקס מארגנת עיריית בניין בשיתוף פעולה עם המכון ההיסטורי היהודי על שם עמנואל רינגבלום.

מרכז מידע וסיוע לגיל הזהב ע"ש אלרן - בתל-אביב-יפו

עיריית תל-אביב-יפו מקיימת מרכז מידע לאוכלוסייה המבוגרת בעיר. כל תושבי תל-אביב-יפו יכולים לפנות למרכז לקבלת מידע והכוונה.

המרכז לשירותכם בימים א'-ה' בין
השעות 08:00-16:00

מספר הטלפון: 03 - 5378880

אחרי שעות הפעילות ניתן להשאיר
הודעה בטלפון: 1-700-700-204

פסח 2013, מפגש יוצאי זגלמביה
במרכז, שמשון ישיבץ מימין, גוטה דטנר, ילידת סוסנוביץ',
בת 99 משמאל, צפורה פלדמן, ילידת בניין, בת 100
מאחלים לכן בריאות טובה והמון נחת!

קפה זגלמביה

בכל יום שני הראשון בחודש נפגשים בני הדור השני
והשלישי באולם הארגון בת"א

לפרטים נוספים: רחל בבס
Rachel.bebes@gmail.com

עורכת: יונה קובו. המערכת: אברהם גרין, אנה צוויאקובסקה, אלתר ולנר. עריכה לשונית עברית – חנית רייטר-גיטלר.
תצלומים – שמשון ישיבץ. עריכה גרפית ודפוס – דפוס קוניאק ת"א

כתובת המערכת: יונה קובו, יעקב וייס 4, תל אביב 6912404
לתרומות: ארגון יוצאי זגלמביה' בנק לאומי, הרצליה, סניף מס. 861, חשבון מס. 33938/34

Zagłębie World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
For contributions: Bank Leumi of Israel, branch No. 861, account No. 33938/34
EM: yonakobo@netvision.net.il